

МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА ТУРЛАРИ

ХИДИРОВ ФУРҚАТ ШУКУРУЛЛАЕВИЧ

Ўзбекистон Республикаси ИИБ

Малака ошириш институти

Махсус касбий фанлар кафедраси

Доценти

ОЧИЛОВ НАВРЎЗБЕК ЎРОҚБОЙ ЎҒЛИ

Жиззах ИИБ Жамоат хавфсизлиги хизмати

ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бошқармаси

миграцион профилактика гуруҳи катта инспектори

Аннотация. Ушбу мақолада маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятининг асосий йўналишлари, ўзига хос хусусияти, вазифалари, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ва қонун ости норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташиқил этиш жараёнидаги мавжуд муаммо ва камчиликлар ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан фикр ва мулоҳазалар ёритилган.

Калит сўзлар: маҳалла, ҳуқуқ-тартибот маскани, маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятининг асосий йўналишлари, соҳавий хизматлар, давлат органлари, жамоат тузилмалари, ҳамкорлик, ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг чора-тадбирлари.

Аннотация. В данной статье освещены мнения об основных направлениях деятельности, специфике, задачах, законодательных и подзаконных актах, регулирующих деятельность махаллинских учреждений правопорядка, имеющихся проблемах и недостатках в процессе организации деятельности

махаллинских комитетов и взаимодействие с правоохранительными органами и их решениях.

Ключевые слова: основные направления деятельности махалли, правопорядка, махалли, отраслевые службы, государственные органы, общественные структуры, сотрудничество, профилактика правонарушений, профилактика правонарушений.

Abstract. This article highlights opinions on the main activities, specifics, tasks, legislative and regulating activities of neighborhood law enforcement agencies, existing problems and shortcomings in the process of organizing the activities of neighborhood law enforcement agencies and their solutions.

Keywords: mahalla, law enforcement agency, main areas of activity of mahalla law enforcement agency, sectoral services, government bodies, public structures, cooperation, crime, crime prevention, crime prevention measures.

Мамлакатимизда барча соҳалардаги каби ҳуқуқбузарликлар профилактикасида ҳам кенг қўламли ислохотлар амалга оширилди ва бу йўналишда ноёб миллий тизим яратилди. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси нафақат жиноятчиликка қарши курашнинг бош йўналишига, балки мамлакатдаги барча давлат идораларининг устувор вазифасига айланди. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолиятини ташкил этиш услублари тубдан ўзгартирилди, хусусан қонун бузилиши ҳолатларини фожия этиш ва чоралар кўриш эмас, балки мазкур ҳолатларнинг барвақт олдини олиш ва профилактикасини таъминлаш ушбу идораларнинг энг муҳим вазифаси этиб белгиланди.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида амалга оширилган ислохотларни мазмунидан келиб чиқиб қуйидаги алоҳида йўналишларга ажратиш олиш мумкин, *биринчидан*, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектлари фаолиятини такомиллаштириш ва уларнинг ваколатларини ошириш

юзасидан; *иккинчидан*, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича; *учинчидан*, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини моддий-техник базасини такомиллаштириш бўйича ва бошқалар.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарадорлигини оширишда субъектлар фаолиятини ташкил этиш учун етарли шарт-шароитларни яратиш муҳим аҳамият касб этади, хусусан, моддий-техника, замонавий ахборот-коммуникация воситалари билан таъминлаш, барча қулайликларга эга хизмат хоналарини ташкил этиш ва бошқалар.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектлари орасида профилактика инспекторлари энг муҳим ўринни эгаллайди. Уларнинг зиммасига маҳаллалар кесимида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикаси чора-тадбирларини ташкил этиш ва амалга ошириш каби вазифалар юклатилган.

Рус олими В.Н. Прокопенконинг профилактика фаолиятининг Ички ишлар органларининг ҳар қандай бошқа соҳавий хизмати фаолиятидан ажралиб турадиган муҳим жиҳати – унинг Ички ишлар органлари фаолиятининг барча йўналишларини қамраб олганлиги, комплекс ҳамда кўп функцияли эканлигида, деган фикрлари Профилактика инспекторларининг бугунги фаолиятига берилган тўғри баҳо дейиш мумкин.

Шу боисдан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида амалга оширилган ислохотлар жараёни профилактика инспектори фаолиятини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилди.

Бу масалада Президентимиз Шавкат Мирзиёев: “Узоқ тумандан келиб профилактика инспектори бўлиб ишлаш мумкин эмас, шунинг учун уларни уй-жой, хизмат машиналари билан таъминлаш масаласига алоҳида эътибор бераяпмиз. Бугунги кунда 368 нафар профилактика инспекторининг

120 нафарига уй-жойлар ва автотранспорт воситалари тантанали равишда – топширилди”, - деб таъкидлаб ўтди.

Дарҳақиқат, профилактика инспекторининг зиммасига маъсулиятли вазифалар юклатилган экан, улар томонидан бириктирилган маъмурий ҳудудда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалга ошириш, бу жараёнда ҳудудда хизмат олиб бораётган ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бошқа субъектлари, хусусан, ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари, Миллий гвардия ва бошқа давлат органлари, жамоат тузилмаларининг ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил этиш учун етарли шарт-шароит яратиш зарурати мавжудлигидан келиб чиқиб, ислохотларнинг бугунги босқичида уларни бартараф этишга алоҳида эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони асосида таянч пунктлари негизида босиқчма-босқич маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилиши белгиланиб, улар маҳалла ва қишлоқларда жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятини бевосита амалга оширадиган, шунингдек, фуқароларнинг хавфсизлиги ва осойишталигини таъминлаш борасида ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлашини ташкил этадиган ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидаги таркибий тузилмаси ҳисобланади.

Дарҳақиқат, бугунги кунда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканини таянч пунктларидан ҳам кенгроқ имкониятларга эга бўлган ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш ва мувофиқлаштиришда муҳим рол ўйновчи янада ноёб тузилмадир деб ҳисоблаш мумкин.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани замонавий техника ва ахборот-коммуникация воситалари билан таъминланган, таянч пунктидан фарқли ўлароқ барча йўналишдаги ишлар ортиқча қоғозбозликлардан воз кечган ҳолда фаолият рақамлаштирилган ва электронлаштирилган тузилма сифатида намоён бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ–5050-сон Қарори маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этишда муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, мазкур қарор билан Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисидаги низом қабул қилиниб, уларнинг мақоми ва асосий вазифалари белгилаб берилди.

Таъкидлаш лозимки, ҳуқуқ-тартибот масканларига таянч пунктлари зиммасига юклатилган айрим вазифалардан ташқари қуйидаги вазифалар ҳам юклатилган:

1) маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолияти маҳаллалар кесимида ички ишлар органлари, бошқа давлат органлари ва жамоат тузилмаларининг биргаликдаги ишлашларини ташкил этишга йўналтирилганлиги;

2) аҳоли муаммоларини ҳал этиш, шунингдек, ҳуқуқбузарликдан жабрланган, ғайриижтимоий ҳуқ-атоврга эга, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ижтимоий мослаштириш ишларини ташкил этиш вазифалари юклатилганлиги;

3) маҳалланинг кириш-чиқиш жойларида ва ҳудуддаги бошқа объектларда ўрнатилган видеокузатув мосламаларидан фойдаланган ҳолда, ягона марказлашган электрон кузатиш ва мониторингни амалга ошириш орқали ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олиш ва бошқалар.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг ташкил этилиши ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини ва сифат даражасини оширишда муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, бу жиҳатларни қуйидагиларда

кўриш мумкин, *биринчидан*, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари энг замонавий ахборот-коммуникация воситалари билан таъминланиши; *иккинчидан*, ягона марказлашган электрон кузатиш ва мониторингни амалга ошириши; *учинчидан*, профилактика инспекторларидан ташқари ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари, давлат органлари, миллий гвардия органлари ва жамоат тузилмаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича фаолиятини ташкил этиш мақсадида ташкил этилганлиги ва бошқалар.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларини ва уларнинг фаолиятини ташкил этишда муайян муаммо ва камчиликлар мавжудки уларни бартараф этмасдан туриб ушбу йўналишда белгиланган вазифаларни ижросини таъминлашда етарли натижаларга эришиб бўлмайди, жумладан:

биринчидан, Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш бўйича профилактика инспекторларининг ҳуқуқ ва мажбариятларини белгилаб берувчи ИИВнинг идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатининг қабул қилинмаганлиги;

иккинчидан, профилактика инспекторларининг аксариятида Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканининг таянч пунктларидан қандай хусусиятлари билан фарқланиш ҳақидаги тушунчага эга эмаслиги, таъкидлаш лозимки, бу борада ўтказилган сўровномада респондентларнинг 87,4 фоизи фарқини билмаслиги, 3,2 фоизи фарқи номидалиги, 9,4 фоизи эса қандай жавоб беришни умуман билмасликларини билдирган;

учинчидан, республиканинг барча ҳудудларида Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш бўйича профилактика инспекторларининг режалар ва ҳисобот намуналарининг мавжуд эмаслиги, хусусан, айнан қайси йўналишларда режалар тайёрланиши ва улар асосида ҳисоботлар тайёрланиши тақдим этилиши механизми мавжуд эмас;

тўртинчидан, Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканига жамоат тартибини сақлашга жалб этилган соҳавий хизмат ходимлари ва ташкилотлар, Миллий гвардия органлари ходимларига ҳудуд бўйича вазифалар белгилаб бериш

борасида профилактика инспекторининг аниқ ваколатлари белгилаб берилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг ишлаб чиқилмаганлиги.

бешинчидан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ–5050-сон Қарорининг 1-илоvasи билан тасдиқланган “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисида”ги низомнинг 1-боби 3-бандида масканлар Тошкент шаҳри туманларида, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар марказларида, шунингдек, йирик туман ва шаҳарларда ташкил этилади деб белгиланган бўлиб, бу тушунчасини янада аниқлаштиришни талаб этади, чунки мазкур таърифдан келиб чиқиб вилоятда битта, йирик туман ва шаҳарларда 2 ёки 3 та ҳуқуқ-тартибот маскани ташкил этилади деган тушунча келиб чиқади;

олтинидан, республикамиздаги мавжуд маҳаллаларда ҳуқуқ-тартибот масканларини ташкил этишни жадаллаштириш заруратининг мавжудлиги;

еттинидан, ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш жараёнига ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизмат ходимлари, хусусан, тергов, тезкор-қидирув, патруль-пост, йўл ҳаракати ҳавфсизлиги, миграция ва фуқароликни расмийлаштириш хизматлари ва Миллий гвардия органларидан доимий равишда бир нафардан ходимларини бириктириш заруратининг мавжудлиги;

саккизинидан, янги тузилма бўлганлиги сабабли профилактика инспекторларининг маҳалла ҳуқуқ-тартибот фаолиятини ташкил этишдаги тажрибаларининг йўқлиги;

тўққизичидан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг аниқ инфратузилмасининг белгилаб берилмаганлиги.

Шу билан бирга норматив ҳужжатларда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг бир ҳудудда катта ёки кичиклигига қараб нечтадан ташкил этиш кераклиги борасида ҳам аниқлаштиришни талаб этади.

Шу боисдан, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ва уларнинг фаолиятини ташкил этишни такомиллаштириш, уларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича фаолият самарадорлигини ошириш юзасидан қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

➤ “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисида”ги низомда ҳуқуқ-тартибот масканларини туман ва шаҳарларнинг қандай жойларида ташкил этишни аниқ белгилаб бериш, масалан, “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари шаҳар-туманларнинг марказий ва аҳоли гавжум жойларида ташкил этилади” деган маънода;

➤ республикамиздаги мавжуд маҳаллаларда ҳуқуқ-тартибот масканларини ташкил этишни жадаллаштириш;

➤ ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш жараёнига ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизмат ходимлари, хусусан, тергов, тезкор-қидирув, патруль-пост, йўл ҳаракати ҳавфсизлиги, миграция ва фуқароликни расмийлаштириш хизматлари ва Миллий гвардия органларидан ходимларнинг фамилияси, исми ва шарифи, лавозими бўйича бириктириш бўйича буйруқларини чиқариш;

➤ профилактика инспекторларининг маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятини ташкил этиш бўйича ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларида хизматдан ажратилмаган ҳолда алоҳида жадвал асосида ўқув курсларини ташкил этиш;

➤ маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисидаги низомга уларнинг инфратузилмаси ҳақида, хусусан, нечта хона бўлиши, қандай жиҳозлар ва техника воситалари билан жиҳозланиши, масканлар атрофида нималар ташкил этишни белгилаб бериш.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда туман (шаҳар) ҳокимлари ҳар ойда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканига раҳбарлик қилаётган профилактика катта инспектори билан шахсан учрашиб, ҳудудда жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш борасида аниқланган муаммоли масалаларни ҳал этиш чораларини кўради, халқ

депутатлари туман (шаҳар) Кенгашлари ҳар ярим йилда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканига раҳбарлик қилаётган профилактика катта инспекторининг ҳудудда жамоат хавфсизлигини таъминлаш аҳволи бўйича ҳисоботини эшитади ва зарур чораларни белгилайди. Шунингдек, профилактика катта инспектори Масканнинг бевосита раҳбари ҳисобланади ва унинг зиммасига маҳаллада (қишлоқда) жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича кунлик ишни самарали ташкил этиш масъулияти юкланади деб белгиланган.

Мазкур қоида билан Масканнинг раҳбари сифатида профилактика катта инспекторини эътироф этилса, унинг фаолиятини назорат қилишга ҳокимлар маъсуллигини кўрсатади. Аммо, профилактика катта инспекторлари ва профилактика инспекторларининг бевосита раҳбари, уларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича фаолиятини ташкил этишга маъсул бўлган ички ишлар органлари мансабдор шахсларининг Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятини ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва назорат қилиш борасида аниқ бир ваколатлари белгиланмаган.

Бу эса Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани қайси мансабдор шахсга ҳисобот бериши ва бўйсунушига аниқлик киритилмай қолганлигини кўриш мумкин. Шу билан бирга Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг бўйсунуш тартибини белгилашни талаб этади.

Бу борада Россиялик тадқиқотчи Павловски В.В. “Милиция органларининг ҳукумат органлари олдидаги ҳисобдорлиги ва жамоатчилик томонидан назорат қилиниши тартиблари икки томонлама бўйсунушини, яъни маҳаллий ҳокимияти органлари ва Ички ишлар вазирлигига бўйсунушини билдиради.

Дарҳақиқат бу борадаги айрим тушунмовчиликларни бартараф этишнинг бирдан бир йўли бу норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва Ички ишлар органларининг маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш юзасидан аниқ ваколат ва вазифаларини белгилаб беришни тақазо этади.

Таъкидлаш лозимки, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарадорлигини оширишда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг фаолиятини такомиллаштириш, уларни янги замонавий техника ва ахборот-коммуникация воситалари билан тўлиқ таъминлаш, республикамизнинг маҳаллаларида масканлар ва уларнинг фаолиятини ташкил этиш муҳим рол ўйнайди.

Фойдаланилган Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2019
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 03.01.2025 йилдаги ПҚ-1-сон 2025-йилда Республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизими самарадорлигини янада ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 02 апрелдаги «Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида »ги ПҚ-5050-сонли Қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2017 йил 12 июлдаги «Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида» ги 151-сонли буйруғи.

7. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2017 йил 6 сентябрдаги «Ички ишлар органлари маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари профилактика инспекторларининг ҳисоботини фуқаролар йиғинларида эшитиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 193- сонли буйруғи.

8. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил майдаги Маҳалла ҳуқуқ тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги 166-сонли буйруғи.